

Crkvene reforme francuske vlade u senjsko-modruškoj biskupiji (1809.—1813.).

Napisao Dr. Andrija Rački.

Požunskim mirom 1805. dobio je Napoleon Dalmaciju, te je sada stao ozbiljno misliti, kako bi se dočepao Hrvatske. Već 1809. stade francuska vojska pod generalom Marmontom prodirati preko Velebita ovamo, te je 21. travnja došlo do boja kod Bilaja, za tim kod Perušića, a par dana kasnije udjoše Francuzi nesmetano u Senj.¹ Kad je pak 5. i 6. srpnja potučena austrijska vojska kod Wagrama, učinjen bi mir u Schönbrunnu, te njime dobi Napoleon svu Hrvatsku na desnoj obali Save od Jasenovca do Jadranskoga mora. Od primorske Hrvatske, Dalmacije, Istre i Kranjske te Koruške osnova Napoleon ilirsko kraljevstvo. Dekretom od 1811. organizovana bi Ilirija ovako: vrhovno upraviteljstvo Ilirije razdijeljeno bi u šest gradjanskih pokrajina i jednu vojničku, a to su: Kranjska, Koruška, Istra, gradjanska Hrvatska, Dalmacija, pokrajina dubrovačka i hrvatska vojnička Krajina. U gradjanskoj Hrvatskoj bio je glavni grad Karlovac. Ta je pokrajina imala tri okružja: karlovačko, riječko i senjsko, a podijeljeno bi u 21 kotar (Vrbovsko, Čabar, Mrkopalj, Rijeka, Senj, Bakar itd.). Na čelu gradjanske Hrvatske bila je intendancija karlovačka (intendance de la Croatie civile) s intendantom na čelu, a njoj podredjene podintendancije u Senju i na Rijeci. Namjesnik Napoleonov u Iliriji bio je maršal August Marmont, čovjek radin i inteligentan, a vrstan upravnik, koji nije vladao silom, već pravednosti i ljubežljivosti.

¹ Na čelu senjske deputacije dočekao je Marmonta u sv. Križu kraj Senja prepošt Filip pl. Vukasović te ga pozdravio riječima: Et nos sumus Sennones Galli. Stariji naime historici pišu, da su Senj osnovali senonski Galli te mu nadijenuli svoje ime (sr. Schönleben: Carniolia moderna et antiqua).

Nova vlada uradila je vrlo mnogo za procvat Ilirije, te si je stekla neprolaznih zasluga.¹ Sagrađivši mnogo dobrih cesta i luka, unapredila je znatno trgovinu na Jadranskom moru. S Turskom učini ugovor, te su svi proizvodi za Italiju i Francusku prolazili preko Ilirije, a odatle imalo je mlado ilirsko kraljevstvo osobitu korist. Carinom podigli su Francuzi domaću industriju protiv talijanske, austrijske i francuske. Sudbenost bila je uređena prema „Code Napoleon“, a bila je mnogo blaža nego prije. Jedino u pogledu javne sigurnosti bile su propisane vrlo stroge, upravo drakonske mjere. Kradja malene stvari (purana, praseta i dr.) kaznila se je vješanjem pred vlastitom kućom. Da se narod nauči štovati tuđe, moralo se je plugove i brane kroz noć ostavljati na polju. A te su mjere imale vrlo povoljan uspjeh, te je sigurnost osoba i imutka bila posve zajamčena, a na kaznioni gospičkoj vijala se bijela zastava.²

Najvećih pak zasluga stekla si je u kraljevstvu ilirskom francuska vlada na polju prosvjete. Pariški sveučilišni profesor Prian napisao je 1893. knjigu o školskim prilikama u Iliriji, te veli pravom, da su Francuzi za prosvjetu učinili vanredno mnogo, a mletačka vlada za svojeg 400 godišnjeg vladanja ne samo da nije podigla nit jedne srednje škole, dapače niti pučke, već je pravila grdne neprilike biskupima, koji su uza svoja sjemeništa hotjeli podići normalke. Prvi francuski upravitelj Dalmacije Vinko Dandolo, rođeni Mlečanin, piše Dalmatincima: „na sramotu vaše lijepe zemlje, mletačka vlast protiv razuma i naravi nastojaše, da se vi neumnožite, da vam polja ostanu pusta a pamet tamna.“ Uz „Kraljski Dalmatin“ izdavalj su

¹ Kad je car Franjo iza 1813. putovao Dalmacijom, upozoriše ga na razne luke, ceste i zavode, što ih sagrađiše Francuzi, a car je, vele, dodao: Šteta što nijesu dulje ovdje vladali.

² Evo jedne takove vladine naredbe, koju je publicirao senjsko-mo-druški ordinarijat 4. kolovoza 1810.

a) općine, koje leže na cesti od Rijeke do Trsta, bit će odgovorne ako se dogodi čin protiv sigurnosti vlasništva;

b) ako se dogodi razbojstvo, uzet će se od općine, gdje se je to dogodilo, dva put toliko pučana, koliko je onih, na kojima je razbojstvo počinjeno, te će se ovi zatvoriti u trščansku tvrđjavu, gdje će ostati dotle, dok se krivci ne nadju;

c) krivci bit će sudjeni na smrt od vojničkoga suda i bit će vješani uza javnu cestu u njihovoj općini i visjet će tamo 6 mjeseci. U slučaju, da općinari dirnu u njihovo truplo, tad će se od njih imati utjerati novčana globa od 1000 franaka.

Francuzi u Ljubljani „Télégraphe“ i „Corriere Illirico“, te je u tim listovima bilo francuskih, talijanskih i hrvatskih (odnosno slovenskih) sastavaka. Tri zavoda, naime u Ljubljani, Zadru i Dubrovniku imali su značaj universiteta, te se je tamo učilo pravo, kirurgija i tehnika. Za kirurgiju bile su propisane 2 godine nauka, za farmaciju 1 god. nauka, 1 prakse, za odvjetnika 3 god. nauka, za bilježnika 2 god., za graditelja 1 god. nauka, 1 god. prakse.

Uza više zavode otvorila je vlada 25 srednjih škola, te je u njima bio nastavni jezik talijanski, a uz to se je učilo latinski i francuski. Svaka općina imala je otvoriti pučku školu za dječake, a svaki kotar imao je osnovati jednu djevojačku školu. Naravno u tim je školama bio nastavni jezik hrvatski. Ti su zavodi imali dva razreda, a svaki je razred imao dva odsjeka, viši i niži, te su tako bile jednake našim četvero-razrednim školama. Osim ova dva razreda, bio je još treći razred za one učenike, koji nijesu bili nakani preći u srednji zavod. U tom razredu učilo se je njemački, a svaki je polaznik bio obvezan, da uz njemački uči i francuski. Vrhovni nadzornik škola u Iliriji bio je bivši Paulinac O. Rafael Zotti sa sijelom u Ljubljani.

Uz toli mnoge i toli zamašne reforme na raznim područjima, naročito na kulturnom, naravno je, da se je francuska vlada umiješala i u crkvene prilike te i tuj što šta reformirala. Da mnoge od tih reformi nijesu bile u skladu s vjerskim principima i crkvenim pravom, razumjet će svatko, kome je poznat tečaj francuske revolucije i javno mnijenje francusko, zavedeno protuvjerskim načelima Voltairea, Rousseaua, D'Allamberta i dr. Revolucija, koja je otela crkvi sav posjed, koja je zatvorila sve samostane, koja je svu silu svećenstva dovukla na stratište, koja je na oltar Nôtre Dam-ske crkve postavila božicu razuma, koja je upravo mrzila sve ono, što je bilo kršćansko, stala je i u nas lagano reformirati što šta, što spada na crkveno polje. Istina, iza Napoleonova konkordata postale su prilike po crkvu mnogo snošljivije, no je car, uvjeren o apsolutnoj vlasti države, vindicirao za sebe pravo, da u svojoj državi odlučuje kao apsolutan gospodar¹. A da nije Napoleon uništen na hladnim polja-

¹ Kad je Napoleonu kod pregovora prigodom sklapanja konkordata protuslovio papin poslanik, veli se, da mu je car oštro otsjekao: „Il me faut une religion; si l' Eglise catholique n' accepte pas mes conditions, je ferai appel à la religion protestante. C' est ou prendre ou laisser.

nama Rusije, i tako iza kratke vladavine izgubio Iliriju, bio bi bez sumnje nastavio sa svojim reformiranjem na crkvenome polju.

Prema „naputku“ od 1801. pučke škole bile su u nas pod nadzorom i upravom crkvene vlasti te veli čl. 4. „naputka“: „mjesno ravnateljstvo pučkih škola povjerit će se svećeniku, koji će paziti, da učitelji vrše svoje dužnosti. Pazit će takodjer na ponašanje učitelja i djece te će poučavat u vjerouci.“ Francuska vlada otela je crkvenoj vlasti pravo uprave i nadgleda pučke škole, te istu posve laicizovala uz jedini izuzetak, što je vjerouka i nadalje ostala kao učevni predmet. Nastava i odgoja u tim školama uredjena bi u konferenciji držanoj u Ljubljani dne 8. studena 1810. pod predsjedanjem Abbé-a Zelli-a. U nestašici učitelja nije se apelovalo na kler, već je u mjestima, gdje nije bilo učitelja, imao općinski bilježnik poučavati mladež u čitanju, pisanju i računanju. Kako vidimo, imao se iz pučkih škola posve istisnuti upliv klera.

U mjesto svećenika nadzirali su pučke škole gimnazijski ravnatelji, te su o tom nadzoru dva puta u godini pošiljali izvještaj nadzorniku, a ovaj ga je šiljao maršalu. Poznati slovenski pjesnik Vodnik, ravnatelj i školski nadzornik u Ljubljani, preveo je iz francuskoga za uporabu pučkih škola 1811. „kršćanski nauk za ilirske dežele, uzet iz katekizma za vse cerkve franceskoga cesarstva“, a taj bi preveden 1812. na hrvatski pod naslovom „Catechismus u svih francuskoga cesarstva crkvah upelan“. Pošto francuska vlada nije svećenstvu dozvoljavala u školu, imao je učitelj skrbiti za obuku u vjerouci, te su djaci prema njegovoj uputi memorisali rečeni katekizam, koji je većma naglašavao dužnosti gradjana nego dužnosti i propise kršćanina i vjernika. Naučna osnova glede vjerouke sadržava ovo: I. razred niži odio: osnovni pojmovi vjerouke prema aprobaciji generalnoga guvernera; I. r. viši odio i II. razr. niži odio katekizam, a II. razr. viši odio uz katekizam bibličke crtice. I u srednjim zavodima bila je propisana religija 1 sat u tjednu, te ju je tumačio svjetovni učitelj. O tom veli čl. 8. o informaciji i disciplini na karlovačkoj gimnaziji: „Svaki će učitelj jedanput u tjednu učiti u svom razredu katekizam od gubernija odobren“.

Za vjersku odgoju mladeži nije se nimalo starala francuska vlada, tako te je svećeniku bilo moguće jedino u crkvi

učiti i odgajati mladež. A da je vjerska odgoja već time štetovala, što je bila u rukama svjetovnjakâ nauka u vjerouci, više je nego sigurno. Ta neima dvojbe, da je i kod nas bilo laika, koji su bili prožeti idejom francuskih filozofa, a sigurno je takovih bilo i u redovima učitelja. Ta u ono doba takove se je ljude držalo za „moderne“ i „inteligentne“. A kako je bilo glede odgoja u vjeri prije francuske okupacije! Čujmo „naputak“ iz g. 1801. Svećenik će svake nedjelje i blagdana, a osim toga jedan sat svake sedmice, prema svojoj gorljivosti i ljubavi usadjevati u srce mladeži počela vjere i sjeme bogoljublja, a uz to tumačiti poslanicu i evangjelje. Pouci u blagdane i nedjelje valja da prisustvuju roditelji a ponajpače majke, da bi uz mogli kod kuće opetovati ono, što je svećenik u crkvi tumačio, a možda i sami ono naučiti, što su zanemarili u mladosti“. Osim uskrsa imala se je mladež ispovijedati svaki četvrt godine, a s njome zajedno imao je i učitelj svaki dan u jutro prije obuke prisustvovati službi božjoj i t. d.

Ove reforme nijesu bile počudne našem narodu naročito u primorju, gdje je bio znatno nabožan duh, a naročito je svećenstvo prigovaralo, kad je istjerano iz škole a vjerouka predana u laičke ruke. Naravno, da javnih prigovora i prosvjedâ nije bilo, jer se je svatko bojao energičnih Francuza. No su ipak takove reforme bile razlogom, te se naš narod nije mogao priljubiti uz Francuze, videći kako mu se dira u vjeru praotaca. I u koliko je žalio za starim gospodarima, koji se nijesu usuđili nešto takova učiniti, u toliko je s druge strane stao gubiti od dana na dan povjerenje i simpatije za Francuze.

Važna reforma dogodila se je na polju crkvenoga prava, jer je bio uveden obvezatni civilni brak. Prije nego o tome progovorim, spomenut ću par riječi o ženitbenom pravu prije toga vremena. G. 1786. izdao bijaše Josip II. neke propise, koji su bili protivni nauci katoličke crkve o kršćanskom braku. Istina, car nije uveo civilnoga braka, jer se je moguće bojao otpora, no imade u njegovom ženitbenom pravu takovih ustanova, koji bezuvjetno vode do gradjanskoga braka. A ipak crkva katolička smatra kršćanski brak svetim činom, koji nužno mora da ima značaj sakramenta, ona samo sebi vindicira pravo, da postavlja ženitbene zapreke i zabrane te dosljedno tome poriče pravo državnoj vlasti, da postavlja impedimenta dirimentia, ona sama ima pravo da sudi o valjanosti braka, o rastavi od stola i kre-

veta, da odlučuje o razlozima rastave. Josip II. nije mario za ta prava, što ih je crkva od vijekova mirno uživala te je izdao propise ženitbene, koji se kose s propisima crkve katoličke.

Evo nekoliko ustanova iz ženitbenog prava cara Josipa II. § 1. veli, da se ženitba ima smatrati civilnim ugovorom, a sva prava i dužnosti, što ih supruzi imadu, osnivaju se jedino na toj carevoj konstituciji. Rješavanje ženitbenih sporova pripada jedino građanskim sudovima. Zatim konstitucija spominje one, koji su za ženitbu „incapaces“, t. j. postavlja impedimenta dirimentia, te ovamo ubraja: maloljetnost, ako neima privole otca ili štitnika, razlika vjere, ženitbeni vez, srodstvo i svojtu u 1. i 2. stepenu, preljub sudbeno dokazan, vojničku službu, neima li dozvolu više vojne vlasti, trudnost žene s nekim drugim, ako za nju suprug nije znao prije ženitbe itd. Glede zaruka imade konstitucija u kratko: sponsalia pro irritis et nullis habeantur.

Spomenusmo, da je francuska vlada u nas provela građanski brak, no moramo dodati, da je bio strogo propisan i crkveni brak, tako da su vjerenici bili strogo obvezani sklopiti ženitbeni ugovor i pred državnom vlasti i pred župnikom. Sigurno je francuska vlada tako propisala, da ne izazove otpora i nezadovoljstva, a inače zauzimala je ono stanovište, što ga zauzeše francuski enciklopediste, njihov učenik Josip II. te francuska revolucija u svom prvom početku, da je naime ženitba čisto građanski ugovor. Civilni brak stupio je na snagu tek sa 1. siječnja 1812., poput najveće većine važnijih reformi u Iliriji. Jasno je, da su mu bili i svećenici i vjernici odlučni protivnici. Civilni brak naime sklapao se je pred „maire-om“ t. j. načelnikom. I premda se je francuska vlada trsila, da načelnici budu najinteligentniji i najugledniji ljudi odnosne općine ili grada, ipak je pučanstvo bilo ogorčeno na to, da se ženitbeni ugovor, koji spada u crkvu, sklapa u uredu načelnikovu. A po gotovo se je oštro prigovaralo u onim krajevima, gdje je u nestašici inteligentnijih pučana službu načelnika obnašao koji ograničeni seljak, te on obavljao čin, koji je pripadao u prava i dužnosti jedino župnika.

Ti prigovori i nezadovoljstvo bili su razlogom, te je ordinarijat senjsko-modruški 18. travnja 1812. izdao okružnicu, u kojoj stoji: Pošto je dekret Njegova Veličanstva, kojim propisuje civilni brak prije crkvenoga dao povoda mnogima te misle, da je isti u protuslovju s kanonskim propisima o ženitbi, zato

ovime izjavljujemo, da se onim dekretom ne mijenjaju ustanove crkvenog prava, što je i car Napoleon potvrdio svojim primjerom, sklopivši iza civilnoga braka crkveni. Iza što je naime ovršen civilni ženitbeni ugovor pred maire-om, a ovaj to pismeno posvjedočio, tad se ženitbeni ugovor sklapa u crkvi, gdje imade značaj sakramenta, ako su prije gradjanskoga vjenčanja ili iza njega ovršeni navještaji i postignut oprost, u slučaju da je ženitbi smetala koja ženitbena zapreka ili zabrana.

Sa 1. siječnja 1812. stupio je u krijepost austrijski gradjanski zakonik u svim t. zv. njemačkim nasljednim zemljama te u vojnoj Krajini, u koliko je bila sdružena s Austrijom. Taj zakonik sadržava i ženitbeno pravo, te su njegove ustanove vrijedile u ženitbenim poslovima. Taj zakonik i ženitbene ustanove u njem sadržane uveden bi od g. 1814. do 1820. u ostale krajeve monarkije, u koliko i kada ih je Austrija stekla bečkim kongresom i pariškim mirom. U primorskoj Hrvatskoj bi proglašen 20. travnja 1815., te je bio mjerodavan takodjer u stvarima ženitbenim. Medjutim kad su g. 1822. grad Rijeka i karlovačko okružje pripojeno Hrvatskoj a po njoj Ugarskoj, stupi u nas izvan krijeposti austrijski gradjanski zakonik, te je u ženitbenim stvarima za katolike vrijedilo kanonsko pravo.

Godina 1812. donese i opet jednu novotariju. Svojom okružnicom, izdanom 1811. francuska je vlada reducirala blagdane za Iliriju, a ta je naredba stupila na snagu 1. siječnja 1812. Mora se priznati, da je crkva katolička imala u 18. vijeku previše blagdana, te su pape Klement XIV. i Benedikt XIV. dokinuli znatan broj blagdana i učinili od njih t. zv. „festa suppressa.“ Evo blagdana u našem Primorju iz polovice 18. vijeka! Osim blagdana, koji se već i danas svetkuju, bili su onda festa fori svi blagdani apoštola, sv. Lovro, sv. Ana, sv. Ivan Krstitelj, Našašće sv. Križa, Uzvišenje sv. Križa, sv. Mihovio, sv. Jeronim, Mladenci, sv. Silvestar, te treći dan iza Božića, Uskrsa i Duhova. Uz patrona župe bilo je jošte nuz-patrona i titulara, a sve se to svetkovalo in choro et in foro.

Redukcija blagdana u Iliriji bila je provedena baš onako, kao što u Francuskoj te je dne 17. prosinca 1811. generalna intendatura u Ljubljani izdala dekret, prema kome bit će svi blagdani festa suppressa osim: a) nedjeljâ; b) božića; c) obrezovanja; d) uzašašća; e) uznešenja; f) sviiju svetih, a taj je dekret vrijedio počevši od 1. siječnja 1912. Ordinarijatska okruž-

nica nalaže svećenstvu, neka se ravna prema tome dekretu, te dodaje, kako se dijecezanski direktorij s njime ne podudara, jer da je bio već tiskan, kad je ovaj dekret o redukciji blagdana izašao.

Glede svetkovanja blagdana propisuje ovo okružnica ordinarijata:

a) tijelovo, bogojavljenje te blagdan sv. Petra i Pavla prenose se na slijedeću nedjelju, no ne prenosi se njihova misa i oficij;

b) ostali blagdani svetkuju se onaj dan, u koji padaju, no puk nije dužan, da sluša misu;

c) patron prenosi se u nedjelju, a misa i oficij obaviti će se onaj dan u koji zaštitnik padne.

Na te naredbe se narod nije osvrtao, te je kao što i dosele, polazio crkvi i kanio se težačkoga posla u blagdane što ih je francuska vlada abolirala. Već g. 1813., kad su carske čete zauzele naš kraj, uspostavio je gradsko-vojnički nadstojnik za Iliriju baron Lattermann c. kr. koledar od g. 1809.

G. 1784. naredi car Josip II. da su dušobrižnici obvezani voditi matice te propisa i način, kako se imadu voditi. Do ove godine nije državna vlast u nas običavala izdavati propisa glede matica, a odsele se je to redovito zbivalo, te su tako matice „res mixta.“ Matice smatrale su se knjigom crkvenom i državnom, te su jedne i druge vlasti izdavale propise glede njih. Tako biva i danas, dočim je većina država matice posve laicizovala, te ne priznaje valjanosti crkvenih matičnih knjiga. Francuska je uvela već u prvom početku revolucije državne matice, a na to se je pripravljala i u nas za svoje četirigodišnje vladavine. Naravno da toga nije mogla provesti kroz noć, nit silom, da se ne zamjeri svećenstvu. Vlada bila je nakana ovim putem doći do civilnih matica: državni organi imali su prepisati župne matice, a kad bi to bilo obavljeno, tad bi se bio jednostavno odredio rok, od kojega ne će više vrijediti crkvene matice već državne. Počevši od tog roka crkva bi smjela voditi svoje matice, no te bi bile za njezinu samo porabu, a za javnu porabu imale bi valjanost jedino one matice, koje su državni organi prepisali te matični nastavci nakon onih prijepisa. U povodu toga izdala je vlada naredbu, koju je publicirao senjsko-modrški ordinarijat 8. svibnja 1812., neka se župne knjige izruče načelnicima, da si ih prepisu. Župnicima bit će slobodno za-

viriti u župne knjige u općinama, bude li im potrebno. Kad općinski organi obave prepisanje, vratit će matice župnicima. Medjutim će župni uredi prema izdanim propisima i naputcima i nadalje voditi župne registre. Pošto je već god. 1813. nestalo francuske vlasti, nijesu po svoj prilici općinski organi imali vremena niti da prepišu matične knjige te se tako nije u opće niti ostvarila namjera vlade.

Kod uprave crkvene imovine imala je svjetovna vlast utjecaja već prije francuske vlade, te je biskup Brajković 1777. propisao, da svaka crkvena blagajna mora imati tri ključa, od kojih će jedan imati župnik, drugi kaštelan, treći kaštald. Francuska vlada u Iliriji bila je kod toga mnogo škrupuloznija, te je izdala više propisa glede uprave crkvenog imetka. Tako je god. 1912. izdala naredbu glede crkvenog starješinstva. Prema toj naredbi u župama, gdje imade preko 5000 ljudi, imat će crkveni odbor 9 lica, od kojih 5 imenuje biskup, a 4 prefekt pokrajine. Gdje imade ispod 5000 ljudi, tamo će odbor sastojati od 5 lica, od kojih 3 imenuje biskup a 2 prefekt. U tim odborima sjede kao virilliste župnik i maire.

Spomenusmo, da je Hrvatska iza g. 1809. bila pocijepana u dvije pole, tako te je jedna čest pripadala caru austrijskom, druga francuskom. Da je izmed ove dvije česti i iza francuske okupacije postojao živi saobraćaj, svakome je jasno i shvatljivo. Ta kroz vijekove spajali su obje ove česti isti interesi, iste uredbe, rodbinski i posjedovni odnosi, te je bilo nemoguće prekinuti taj moralni vez, što ga stvoriše stoljeća. A živo se agitiralo s jedne i druge strane. Francuzi nastojali su, da predobiju za sebe javno mnijenje u gornjoj Hrvatskoj, a Austrija radila je marljivo, da podjari primorske i ličke Hrvate protiv Francuza. Znademo stalno, da su se u Beču bojali, e ne bi upliv Francuza segnuo onamo preko Save. Protiv toga imali su raditi ban Gyulaj i biskup Vrhovac prema uputama, što su ih dobivali iz Beča. U Zagrebu bi uredjen glavni policajni ured, kome je bio na čelu okretni i neustrašivi dalmatinski fratar Dorotić. Taj je čovjek imao buran život te je prije toga radio u Dalmaciji protiv Francuza a u prilog Austriji, trpio je mnogo progona, morao se je sakrivati u šumama i brdinama, da ne padne u ruke Francuza, koji su ga tražili i progonili. I pomenuti biskup zagrebački Vrhovac bio je odlučan protivnik Francuza, te je čvrsto pristajao uz austrijskoga cara. Jer je bio vrlo uman, dobro

gledan na dvoru i u višim krugovima, a k tome odličan patriota, imao je u narodu vanredan upliv. A znademo, da se je Vrhovčeva dijeceza bila protegnula i ovamo s desne strane Save, dakle i na francuski teritorij. A toga nijesu mogli Francuzi trpiti, da njihov nepodanik i odlučni protivnik vrši vlast u kraju, koji politički njima pripada. S toga su već 1810. radili na tome, da svoj posjed s desne strane Save izluče iz biskupije Vrhovčeve. Te je godine naime Marmont poslao svojeg poslanika k Vrhovcu, da ga nagovori, neka bi ovaj posjed duhovni s desne obale Save ustupio ljubljanskom biskupu Kančiču. Naravno je, da Vrhovac nije bio vlastan da o tome odluči. No francuska vlada nije mirovala, te su započeli pregovori med Francuzima, rimskom kurijom i austrijskim dvorom, koji su dovršeni tek 15. travnja 1911. Te godine bi čitava Hrvatska s desne strane Save potčinjena senjsko-modruškom ordinariju.

Razumije se, da je hrvatskomu kleru bilo mnogo milije, što se je crkveno pitanje „prekosavskih strana“ riješilo tako, te su ti krajevi pripali senjskom biskupu, nego da ih se podčinilo biskupu u Ljubljani. Ta time su barem združeni s jednokrvnom braćom ne samo in politicis već ujedno in spiritualibus, ako i nije bilo moguće pravo svećenstvu novo pridruženog kraja, što je utjelovljeno dijecezi, gdje imade dosta pauperizma. Spomenimo jošte, da je 13. travnja 1911. karlovačka intendantura zabranila mladićima iz Trans-savanuma polazak zagrebačkog sjemeništa bez sumnje zato, da ih ne bi tamošnji agitatori oduševili i predobili za austrijsku ideju.

Francuska vlada, zavladaвши hrvatskim Primorjem i Likom, izda nalog, neka se pozove svećenstvo, da prisegnu vjernost francuskim zakonima i francuskome caru Napoleonu. Svećenstvo hrvatskog Primorja i gorskog kotara položilo je prisegu vjernosti na Rijeci, kako se čita u riječkim municipalnim zapisnicima. Priseglo je na Rijeci ukupno 49 svećenika, med inima biskup Ježić, modruški arkidjakon Akačić, arkidjakon lički, riječki kanonici itd. Taj čin bi ovršen 24. kolovoza 1810. Zanimiva je forma prisege, koja je očito naperena protiv rimske kurije i njezinih naredbi, u koliko ne bi ove bile suglasne s naredbama državnih organa. U prisezi sadržane su ove riječi: bit ću caru i kralju odan i vjeran, „pape pako rimskoga, ali kadi goder i pred kakovim goder imenom vidjena glava katoličanske crkve prebivala bude, moć, na koliko pravicom i uredbam svet-

skoga vladatelja ili ladavca protivna bi bilo spoznati, ali zapovedim njegovim nigda podleći neću.“

No koje čudo, što je naš kler prisegnuo na taj obrazac prisega, kojim pokazuje veću subordinaciju svjetskoj vlasti nego crkvenoj, kad znamo, da su u 17. i 18. vijeku nastali neki nazori očito protivni vrhovnoj i neograničenoj vlasti rimskoga pape. Već je 1682. jedan dio francuskoga klera izdao t. zv. slobostine crkve galikanske, koji očito idu za tim, da smanje i ograniče vlast pape. Ako se sjetim onih ideja, što su ih u toj stvari raširili francuski enciklopediste, kanonista Van Espen, posvećeni biskup Nikola Hontheim, Josip II. i dr., a te su ideje našle lijepoga odaziva, te znatno oslabile osjećaj poštovanja i vjernosti prema glavi crkve katoličke, tad nam neće biti čudnovato, što je francuska vlada tražila od našeg klera, da prisegne na pomenuti obrazac prisega i što je kler doista prisegao.

U hrvatskome kleru bilo je više svećenika, koji su bili odani Francuzima. Jamačno je tome razlog, što su Francuzi mnogo poradili za boljitak i procvat našega kraja, a bilo je bez sumnje i takovih svećenika, kojima su lični interesi nalagali takovo držanje. No je sigurno bilo i takovih svećenika, koji su pristajali uz Francuze poradi njihovih liberalnih nazora, jer je sigurno bilo i u višem i u nižem kleru ljudi, koji su bili članovi slobodno-zidarskih loža. To se je naime u ovo doba smatralo za „moderno“, a masonstvo nije bilo tada agresivno, kao što kasnije. Karlovački gvardijan Hrisostom Fog i dubovački župnik Hanžić bili su oduševljeni pristaše Francuza. Bit će da je takovih bilo povećí broj, jer karlovački intendant u svojoj okružnici od 14. travnja 1813. hvali kler riječima: „Duhovnici horvacke zemlje dali su oživeste pokaze svoga nagnenja protiv svoje cesarske svetlosti i podložnosti zapovedim cesarstva.“

No jedva da su imali Francuzi boljeg prijatelja od senjskoga biskupa Ježića, posjednika reda počasne legije. U svojim okružnicama potiče kler na vjernost i odanost, hvali Francuze i Napoleona, te očito radi na tom, da svoje dijecezane zagrije i trajno oduševi za Francuze. Odmah iza okupacije publicira okružnicu, koja sadržava pismo maršala Marmonta ovog sadržaja: Gospodine biskupel! Ja mislim, da u času, u kojem dio Horvacke zemlje pod vladanje Njih Veličanstva cesara Francuskoga i kralja Italije prolazi, dostojno bi bilo, da Vi protar-

čite biskupiu Vašu onom svarhom, za moći dati svim pukom Vašim na glas sve one koristi, koje će za njih izići od nove naredbe u svih stvarih. Stalne učinite sve duhovne skrbnike od osobitoga zaščićenja, koje Njih Veličanstvo milostivo njima prikazuje i od onih uredab, koje mogu utvarditi na jedan red pristojno njihovo uzdaržanje . . . Ova cina osobita, koju ja imadem od Vas, gosp. biskupe, i ona ljubav, koju Vi pravedno od Vaših pukova zaslužiste, mene giblje za Vas umoliti, da Vi budete ričom Vašom glasnik od prignuća i dobrohotinja Njih Veličanstva prima svima pukom horvatskim. Ja kanim dođućega miseca dicembra poći u Karlovac, mnogo bih želio Vas ondi videti za moći se s Vami pogovoriti vrhu svega onoga, što za dobro svih cilja daržava.“

Biskup bio bi rado krenuo na taj put, no nije se usudio, „budući cić velika i silni vihri, ni lita naša k tomu nisu, da se s elementim boriti možemo.“ Popusti li zima i bura, onda će poći na taj put, a pozivajući se na riječi sv. pisma „svaka vlast od Boga“, opominje svoj kler „svom primožnom cesaru i kralju, sinci pridragi, pristajuću i istinitu virnost i ljubav dužni jesmo svikolici.“

Jošte ćemo navesti izvadak iz jedne okružnice biskupa Ježića iz g. 1810., u kojoj je po gotovo pokazao svoje galofilsko srce. To je bilo kod one zgode, kad ga je u Senju pohodio maršal Marmont. „Pridraga u Isukarstu braćo i milo stado Nami obćenito od Boga zaufato! Što no je veća naša pram priljubljenomu stadu starost i pomnja, to uzvišenije jest naše veselje i radost, kad no poznademo, da višnja naša svita oblast milostivo vrhu svih nas imati oko dostoji se. Ovo u istinu onomadne, kad no pri Nami Njih Excelencija, veliki cesarstva vojevoda i općeni vojnički i gradski vladaoc, stanovati izvoli srca ganućem primismo. U pogovoru bo s nami priveľiku svoju, osobitom pohvalom zadovoljnost od svega sviu kraina redovničtva, a navlastito sviu gospode poglavara ča do najstražnjega vojnika, dobrostivo iskazati i nami ova znata da bude svima naskorom, vele napomenuti voshotise . . .“ Sad nastavlja biskup te potiče na vjernost i lojalnost: „Nismo li dužni svi ukup, da ovu nezasluzenu cinu i poštenje Njih Excelencije ne uzdržati samo, nego ju još većma u očinsku njega srcu umnožiti nastojimo. Božji bo namisnik je na dobro. Vridna vaša i nepristajna družba nek vam sveto bude evangjelje i tada se plašiti nikad

nije, da rečenoj oblasti dilom ili ričom stanete nasuprot... Od nikoga se nagovoriti nepustite k parvoj kruni na povratak, isprazno bo ufanje ovo koliko umaljuje potrebiti posluh, toliko znade istančiti virnost i ona se lasno dilovati usudi, koja su proti gospodnjem evangjelju.“ Naravno je, da je biskup Ježić poradi takovih okružnica i izjava u prilog Francuza bio u Beču i te kako zazoran, a to je po gotovo osjećao onda, kad je njegova dijeceza g. 1813. opet došla pod vlast austrijskoga cara.

Da kler predobije, francuska je vlada u nas bila prema svećenstvu vrlo susretljiva, a rado je isticala svoju ljubav prema vjerskoj stvari. Svećenstvo dobivalo je točno svoja beriva na namire, koje je sama vlada tiskala i to kod dijecesanske kancelarije. Navedene reforme crkvene i školske stupile su na snagu tekar 1812. i 1813., e se ne bi naglim i brzim reformiranjem izazvalo pučanstvo. U naredbama ističu Francuzi svoje simpatije za vjeru! Tako n. pr. u okružnici izdanoj protiv vojnih bjeGUNACA 1811. pišu: „Duša pastiri neka propovijedaju posluh i podložnost zakonu, poklon pako dostojni svomu cesaru, koji uzdiže prije potrte oltare i novu daje svetlost našoj viri svetoj.“

Rekosmo, kako se je u doba francuske vlade u Iliriji živo agitiralo s jedne i druge strane Save. Francuzi i njihovi tajni agenti agitirali su, da steku pristaše u gornjoj Hrvatskoj, nebi li i nju jednoč zaposjeli, austrijski pak agenti i austrofilski Hrvati agitirali su u Trans-Savanumu, da hrvatski narod otudje od Francuza, a oduševe za Beč i Austriju. Dakako, da je protufrancuskim agitatorima došla u dobar čas protuvjerska politika Francuza, te su je upotrijebili kao najuspješnije sredstvo za svoje navale protiv njih. Takva je agitacija u ono doba mogla računati na siguran uspjeh naročito kod nižih klasa. Spomenut ćemo ovdje pjesmu „Horvat Horvatu“ tiskanu u „Novom Kalendaru“:

Vendar, naj bu posluhnete
Ter se na to osupnute
Ar to nigdar ni čujeno
Od Francuzov je včinjeno.

Božanstvo su redovniku
Z' ruk zgrabili, betežniku
Kad ga nosil; na Telovo
Prigodjeno takaj ovo:

S procesijun kad su išli
 Konjaniki pred njih zišli
 Redovnike rastirali
 Ljudstvo domov protirali.
 Niti maše nit spovedi
 Niti božje zapovedi
 Preštimaju, nit crikvene
 Pri Francezeh vse povene.

Nadalje nastavlja se:

Pod Francuzom nebu tako
 Nego teško svakojako
 Niti hiža, nit tratina
 Nebu tvoja nit slanina.
 Niti orah niti šliva,
 Koja raste v šume, gliva
 Niti hruška, nit jabuka
 Ne bu tvoje. To bu muka!

Ipak nije uspjelo Francuzima da u Trans-Savanum-u oduševu pučanstvo za sebe. Tome je razlog ona osobita ljubav i odanost, što ju je naš narod od starih vremena imao prema vladajućoj kući u Austriji, a za tim teški porezi i daće, što ih Francuzi nametnuše našem siromašnom narodu. Ako uz to napomenemo njihove reforme i upravo pretjeranu strogost, tad ćemo lahko shvatiti, za što se je sila našeg naroda iselila iz Like u Slavoniju, voleći biti pod austrijskom vlasti nego pod silnim Napoleonom. Koliko je našeg naroda veselo primilo vijesti o porazu Napoleonove vojske u Rusiji! O pobjedi saveznika kod Lipskoga u glasovitoj „vojni naroda“. O prestanku francuske vlade u Hrvatskoj. Kod te zgrade je jedan inteligentan svećenik ispjevao ovu radosnu pjesmu:¹

Budi ov dan nami blagdan
 Po sve vike vikova,
 Budi slavan, budi častan
 Nas ne ostavi nikada,
 Bud' posvećen na veselje
 Svima nami ugodno
 U ovo doba kad zelenje
 Zemlju resi općeno.

¹ Mi publiciramo iz nje oveći odlomak, jer nam pokazuje, kako je svećenstvo sudilo o Francuzima.

Golubica nosi grane
 Od zelene masline
 Za znamenje općenoga
 Mira svitu željnoga.
 Moj Isuse, hvala Tebi,
 Koji si nam ovo dao
 Da budemo svi veseli
 U življenju ovo malo.
 Za to nek' je Tebi hvala
 Nek je poklon, čast i dika
 Jer si mudro činil s nama
 Kad si karal radi griha
 Smiloval se nama jesi
 Kad si stiral od nas Kelti
 Nigda Kelti, sad Francezi
 Slipci, tati i lupeži
 Kuga svita i morija
 Ta francuska sliparija
 Pak si stvoril nami more
 Da moremo trgovati
 S onim, što nam daju gore
 I do mora dopeljati
 Daske, grede i bordunale
 Jarbol, letve i lentine
 Duge, vesla i uglevje
 I potrebno drugo drevlje
 S ovim živu kmeti naše
 I palentu skrbe za se.
 Odahnimo braćo sada
 Zafalimo sad i vazda
 Otcu Bogu nebeskomu
 Sinu njega jedinomu
 Svetom Duhu, svoj Trojici,
 Koju fale svi jezici
 Sveto Trojstvo verujući
 Jedinstvu se klanjajući. Amen.

Dne 13. listopada 1814. javlja general barun Lattermann, da u ime carevo preuzima upravu ilirske pokrajine. Time je nestalo Francuza, a iza ove godine nestaje i njihovih crkvenih i crkveno-političkih reformi. Ipak je i nadalje ostao na snazi

placetum regium, pravo podijeljivanja oprosta nekih žnitbenih zapreka od strane državne vlasti, dapače obnavlja se 1815. naredba od g. 1782., da se kod sv. Zenona i Grgura VII. zalijepe u breviaru ona mjesta, koja govore o svrgnuću vladara sa strane rimskoga pape i to „sub poena confiscationis breviarii“. Poznato je, da sve ove tri naredbe potječu od Josipa II. „Moderan“ duh, koji je zavladao u Europi iza francuskih enciklopedista, načela francuzke revolucije, bliži saobraćaj, u koji su došli Francuzi s drugim narodima Europe u doba Napoleonovih vojna, bili su povodom, te je i u nas zavladao sujevjerje i nečudorednost. Protiv toga ustaje vojno vijeće 1814. a ordinarijat preporuča svećenstvu „contra irreligionem et morum pravitate velut murum se opponere studeatis“. Današnje prilike to je baština i nasljedstvo, što ga postigosmo u doba, koje je opisano u toj radnji.

